

تاب آوری اجتماعی در سکونتگاه‌های غیر رسمی

بدید آورندگان:

دکتر بهمن کارگر (دانشیار دانشگاه علوم اجتماعی امین)

دکتر محسن رحیمی (استادیار دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص))

سرشناسه:	کارگر، بهمن، ۱۳۴۰
عنوان و نام پدیدآورندگان:	تاب‌آوری اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی / نویسندگان : بهمن کارگر - محسن رحیمی
ویراستار علمی:	بابک عسگری
ویراستار ادبی:	مهدی سلیمی
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا، (ص)، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری:	۲۰۰ ص. مصور. : (مصور (رنگی)، جدول (بخشی رنگی)، نمودار (رنگی).
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۷۲۸۷-۴۰-۰
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	انعطاف‌پذیری - ایران - جنبه های اجتماعی - نمونه‌پژوهی
موضوع:	Resilience (Personality trait) -- Social aspects -- Iran -- Case studies
موضوع:	حوم‌نشین‌ی و حاشی‌نشین‌ی -- ایران - جنبه های اجتماعی - نمونه‌پژوهی
موضوع:	Suburban life -- Social aspects -- Iran -- Case studies
شناسه افزوده:	عسگری، بابک، ۱۳۵۷، - ویراستار
شناسه افزوده:	دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا، (ص). انتشارات،
رده بندی کنگره:	BF۶۹۸/۳۵
رده بندی دیویی:	۱۵۵/۲۴
شماره کتابشناسی ملی:	۸۵۰۵۰۲۰

www.ketab.ir

عنوان کتاب: تاب‌آوری اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی

پدیدآورندگان: بهمن کارگر، محسن رحیمی

ویراستار علمی: بابک عسگری

ویراستار ادبی: مهدی سلیمی

طراح جلد و صفحه آرا: احمد براری گیل آبادی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۸۷-۴۰-۰

شماره‌نگاران: ۱۰۰۰ نسخه

قطع: وزیری

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا، (ص)

چاپ اول: ۱۴۰۰

امور فنی و چاپ: چاپ و صحافی دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا، (ص)

دفتر فنی و توزیع: دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیا، (ص) واحد انتشارات

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ می‌باشد و هرگونه چاپ، تکثیر، یا بازنشر اثر بدون مجوز ناشر به هر شکل، اعم از افست، ریسوگراف یا زیراکس به‌صورت متن کامل یا خلاصه شده تحت هر عنوان اعم از کتاب، جزوه یا وسیله کمک‌آموزشی در فضای واقعی یا مجازی ممنوع و موجب پیگرد قانونی است.

پیشگفتار:

بخش مهمی از سکونتگاه‌هایی غیررسمی ایران، با عنوان حاشیه‌نشینی در نواحی پیرامونی شهرها شکل گرفته‌اند که ناشی از عدم امکان تأمین مسکن و زندگی در داخل محدوده‌های قانونی است. در مناطق حاشیه‌نشین شهری به دلیل حاکمیت شرایط فرهنگی برزخ گونه بین فرهنگ روستایی - شهری و نبود وسایل و شرایط پایه‌ای جهت نیل به اهداف و طرد شدن ساکنین آن‌ها از بسیاری از حوزه‌های شهروندی، این مناطق را به مستعدترین مکان‌های شهری برای بروز ناامنی اجتماعی تبدیل کرده است. این نواحی دارای چالش‌های متعددی از جمله آسیب‌پذیری، جرائم، مسائل بهداشتی و فقر زیستی و کالبدی، نبود عدالت فضایی و اجتماعی - اقتصادی و محیطی هستند که در زمان تغییرات پیش‌بینی‌نشده بیشترین ضربه به آن‌ها وارد می‌شود. بسیاری از ویژگی‌های شناخته‌شده سکونتگاه‌هایی غیررسمی با ویژگی‌های محیط‌های تاب‌آور هم‌خوانی دارد هرچند از سوی دیگر، به دلیل آسیب‌پذیری محیطی اجتماعی فوق‌الذکر، از دید مدیریت بحران، دچار معضلات زیادی هستند اما ظرفیت‌هایی دارند که در صورت توجه به آن‌ها، کمک شایانی برای تاب‌آوری این نواحی می‌شود. ویژگی‌هایی مانند انعطاف‌پذیری، خود سازمان‌دهی، ظرفیت‌های ظهور و آموختن از پتانسیل‌های شناخته‌شده این سکونتگاه‌های هستند. همبستگی اجتماعی بالا و سرمایه اجتماعی غنی، از ویژگی‌های محیط‌های تاب‌آور است که در این سکونتگاه‌های بالا می‌باشد. از سوی دیگر تقویت زیرساخت‌ها، افزایش مقاومت ساختمانی این محیط‌ها در برابر آسیب‌های طبیعی و مصنوعی، می‌تواند به افزایش تاب‌آوری به معنای (مقاومت) کمک شایانی کند. از سوی دیگر یکی از چالش‌های مهم سکونتگاه‌هایی فقیرنشین نبود عدالت اجتماعی و اقتصادی و به تبع آن عدالت فضایی شامل دسترسی برابر به انواع زیرساخت‌ها، مسکن ارزان‌قیمت و مشاغل مناسب است که به تبع آن بسیاری از مسائل مرتبط با تاب‌آوری و کاهش آسیب‌ها هم پوشش می‌یابند. نکته دیگر تداوم سنت یادگیری و حس مکان است که با تقویت آن‌ها در این نواحی ظرفیت‌سازی مناسب صورت می‌گیرد کتاب حاضر که برگرفته از رساله دکتری با عنوان تبیین الگوی تاب‌آوری اجتماعی در سکونتگاه‌هایی غیررسمی در محله خط ۴ حصار کرج می‌باشد که ضمن بررسی وضعیت تاب‌آوری در سکونتگاه‌هایی غیررسمی به ارائه الگویی بومی در خصوص تاب‌آوری اجتماعی در این مناطق پرداخته و نهایتاً رهیافت نهایی در خصوص موضوع یاد شده ارائه گردیده است امید است کتاب حاضر به‌عنوان منبعی در خصوص تاب‌آوری اجتماعی کمک شایانی به فعالان و پژوهشگران نموده و مدیران شهری نیز از نتایج مستخرج در جهت بهبود وضعیت سکونتگاه‌هایی غیررسمی بهره‌برداری لازم نمایند.

دکتر بهمن کارگر دانشیار دانشگاه علوم انتظامی امین

دکتر محسن رحیمی استادیار دانشگاه خاتم الانبیاء (ص)

فهرست مطالب:

فصل اول مفاهیم تاب‌آوری	۱
۱.۱- تعریف واژه تاب‌آوری	۳
۱.۲- بررسی تاب‌آوری	۳
۱.۳- تعریف مفهوم تاب‌آوری از دیدگاه پژوهشگران مختلف	۴
۱.۴- بررسی ابعاد مختلف مفهوم تاب‌آوری	۹
۱.۵- تغییر در استراتژی‌های مدیریت بحران (حرکت از آسیب‌پذیری به تاب‌آوری)	۱۱
۱.۶- شاخص‌های سنجش میزان تاب‌آوری شهرها با تأکید بر محلات شهری	۱۲
فصل دوم تاب‌آوری اجتماعی	۱۷
۲.۱- مفهوم تاب‌آوری اجتماعی	۱۹
۲.۱.۱- سیر تحول تعاریف تاب‌آوری اجتماعی	۲۵
۲.۱.۲- ابهام در دو مفهوم تاب‌آوری اجتماعی: آسیب‌پذیری اجتماعی	۲۷
۲.۲- ضرورت تاب‌آوری اجتماعی	۲۸
۲.۳- دسته‌بندی مخاطرات اجتماعی	۲۹
۲.۴- مفاهیم تاب‌آوری اجتماعی و پایداری اجتماعی	۳۰
۲.۵- تاب‌آوری فرهنگی	۳۱
۲.۶- ارتباط جنبه‌های مختلف از تاب‌آوری با تاب‌آوری اجتماعی	۳۴
۲.۶.۱- ارتباط تاب‌آوری اجتماعی و تاب‌آوری کالبدی	۳۴
۲.۶.۲- تاب‌آوری معیشتی	۳۶
۲.۶.۳- تاب‌آوری فضایی	۳۶
۲.۶.۴- تاب‌آوری نهادی و تاب‌آوری اقتصادی	۳۸
فصل سوم: تاب‌آوری شهری	۴۱
۳.۱- شهر تاب‌آور	۴۱

۴۱	۳.۲- ویژگی‌های جوامع تاب‌آور.....
۴۲	۳.۳- ده لازمه ایجاد شهر تاب‌آور.....
۴۴	۳.۴- معیارهای تاب‌آوری.....
۴۷	فصل چهارم نظریه‌های تاب‌آوری.....
۴۹	۴.۱- نظریه‌ها در ارتباط با تاب‌آوری اجتماعی.....
۵۰	۴.۱.۱- معیارهای مربوط به سنجش تاب‌آوری اجتماعی از نظر ادگر.....
۵۱	۴.۱.۲- معیارهای مربوط به میزان تاب‌آوری اجتماعی از نظر هاگان و میگور.....
۵۲	۴.۱.۳- معیارهای مربوط به تاب‌آوری اجتماعی از نظر سینتر و همکاران.....
۵۳	۴.۱.۴- معیارها و مدل ابرست در مورد تاب‌آوری اجتماعی.....
۵۴	۴.۱.۵- معیارهای عارفی در مورد تاب‌آوری اجتماعی.....
۵۴	۴.۱.۶- معیارهای نورانی و همکاران در مورد تاب‌آوری اجتماعی.....
۵۵	۴.۱.۷- معیارهای راس و همکاران در مورد تاب‌آوری اجتماعی.....
۵۶	۴.۱.۸- معیارهای تویگ در مورد تاب‌آوری اجتماعی.....
۵۷	۴.۱.۹- معیارهای تاب‌آوری اجتماعی از نظر کولیک و همکاران.....
۵۷	۴.۱.۱۰- معیارهای تاب‌آوری اجتماعی از نظر شاو و همکاران.....
۶۳	فصل پنجم مدل‌های تاب‌آوری.....
۶۵	۵.۱- بررسی مدل‌های تاب‌آوری.....
۶۵	۵.۱.۲- مدل CDRI.....
۶۷	۵.۱.۳- مدل URF.....
۶۹	۵.۱.۴- مدل BRIC.....
۷۰	۵.۱.۵- مدل PEOPLES.....
۷۱	۵.۱.۶- مدل ST-DRM و CCaR.....
۷۲	۵.۱.۷- مدل CCRAM.....
۷۳	۵.۱.۸- مدل ESO.....

۷۴	۵.۱.۹- مدل SERV
۷۷	۵.۱.۱۰- مدل wisc
۷۷	۵.۱.۱۱- مدل Systemic
۷۹	۵.۱.۱۲- مدل چهاربعدی تاب‌آوری اجتماعی، کارلا رادلوف
۸۱	فصل ششم تجارب تاب‌آوری
۸۳	۶.۱- تجارب جهانی
۸۳	۶.۱.۱- برنامه‌ریزی برای ارتقای اجتماعی جامعه- مالمو، سوئد
۸۵	۶.۱.۲- برنامه‌ریزی تاب‌آوری اجتماعی برای شهر سالیسبوری، استرالیا
۸۸	۶.۱.۳- برنامه‌ریزی برای ارتقای تاب‌آوری اجتماعی در شهر ونکوور
۸۹	۶.۲- تجارب داخلی در زمینه تاب‌آوری شهرها
۹۱	۶.۲.۱- اقدامات مشهد
۹۱	۶.۲.۲- اقدامات قم
۹۳	۶.۲.۳- اقدامات تهران
۹۵	فصل هفتم مفاهیم حاشیه‌نشینی
۹۷	۷.۱- مفاهیم حاشیه‌نشینی
۱۰۰	۷.۱.۱- تعاریف اسکان غیررسمی
۱۰۴	۷.۲- ویژگی‌های عمده حاشیه‌نشینی
۱۰۴	۷.۳- ویژگی‌ها، خصوصیات و شرایط زیست حاشیه‌نشینان
۱۰۶	۷.۳.۱- خصوصیات کالبدی سکونتگاه‌های خودرو
۱۰۶	۷.۳.۲- خصوصیات اقتصادی و اجتماعی سکونتگاه‌های خودرو
۱۰۷	۷.۳.۳- مشخصات عمومی نواحی اسکان غیررسمی
۱۰۸	۷.۳.۴- گونه‌های اشکال مختلف تصرف و مالکیت زمین، در سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۰۹	۷.۴- معضلات و مسائل اسکان غیررسمی
۱۰۹	۷.۴.۱- مسکن‌های نامتعارف

۱۱۰	۷.۴.۲- تراکم جمعیت
۱۱۰	۷.۴.۳- رواج مشاغل کاذب و غیررسمی
۱۱۰	۷.۴.۴- سطح پایین آموزش و پرورش
۱۱۰	۷.۴.۵- عدم برخورداری از بهداشت و امکانات درمانی
۱۱۰	۷.۴.۶- کمبود خدمات اجتماعی و رفاهی
۱۱۱	۷.۴.۷- امنیت شهری
۱۱۱	۷.۵- همبستگی اجتماعی در بافت‌های غیررسمی
۱۱۳	۷.۶- علل و عوامل بروز سکونتگاه‌های غیررسمی در جهان سوم
۱۱۴	۷.۶.۱- شناسه‌ها و شاخص‌های شناخت محدوده سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۱۷	فصل هشتم نظریه‌های حاشیه‌نشینی
۱۱۹	۸.۱- دیدگاه‌ها و نظریه‌ها در مورد سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۱۹	۸.۱.۱- دیدگاه بوم‌شناسی
۱۲۰	۸.۱.۲- دیدگاه نابرابری
۱۲۰	۸.۱.۳- دیدگاه لیبرالی
۱۲۳	۸.۱.۴- دیدگاه رادیکالی
۱۲۵	۸.۱.۵- دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا
۱۲۷	۸.۱.۶- دیدگاه‌های مسئله نگر و هدف‌گرا
۱۲۸	۸.۱.۷- نظریات بنیادگرا
۱۳۱	۸.۱.۸- نظریات جامعه‌گرا
۱۳۳	۸.۱.۹- دیدگاه توانمندسازی
۱۳۸	۸.۱.۱۰- نظریه مشارکت
۱۴۳	فصل نهم تجارب سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۴۵	۹.۱- بررسی تجارب سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۴۵	۹.۱.۱- بررسی تجارب جهانی در خصوص سکونتگاه‌های غیررسمی